

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

ЗАТВЕРДЖЕНО
Рішення методичної ради
університету
«27» серпня 2025 року,
протокол № 1.

Перша проректорка, голова
методичної ради університету,
кандидатка наук з державного
управління, доцентка

_____ Ірина КОВТУН
«27» серпня 2025 року
м.п.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
з навчальної дисципліни
«ВСТУП ДО МОВОЗНАВСТВА»
для підготовки на першому (освітньому) рівні здобувачів
освітнього ступеня бакалавра
за спеціальністю В11 Філологія
спеціалізацією В11.041 Германські мови та літератури
(переклад включно), перша - англійська
галузі знань В Культура, мистецтво та гуманітарні науки

РОЗРОБНИК:

Доцентка кафедри мовознавства,
кандидатка філологічних наук

Юлія СТЕПЧУК

26 серпня 2025 року

СХВАЛЕНО

Рішення кафедри мовознавства

26 серпня 2025 року, протокол № 1

Завідувачка кафедри, докторка педагогічних
наук, професорка

Ольга НАГОРНА

26 серпня 2025 року

Деканеса факультету управління та економіки,
кандидатка економічних наук, доцентка

Тетяна ТЕРЕЩЕНКО

26 серпня 2025 року

ПОГОДЖЕНО

Рішення методичної ради університету

27 серпня 2025 року, протокол № 1

Перша проректорка, голова методичної ради
університету, кандидатка наук з державного
управління, доцентка

Ірина КОВТУН

27 серпня 2025 року

Обліковий обсяг – 0,67 ум.др.арк.

ЗМІСТ

	Стор.
1. Структура вивчення навчальної дисципліни	– 4
1.1. Семінарські заняття	– 5
1.2. Аудиторні заняття	– 5
1.3. Самостійна робота студентів	– 18
5. Самостійна робота студентів	– 18
6. Підсумковий контроль	– 22
7. Рекомендована література	– 28
7.1. Основна література	– 28
7.2. Допоміжні література	– 29
8. Інформаційні ресурси в Інтернеті	– 29

1. Структура вивчення навчальної дисципліни

1.1. Тематичний план навчальної дисципліни

№	Назви теми	Кількість годин					
		усього	у тому числі				
			л	сп	лаб	інд	с.р.
1	Тема 1. Мовознавство як наука.	4	2	2			-
2	Тема 2. Фонетика.	14	2	4			8
3.	Тема 3. Письмо.	12	2	2			8
4.	Тема 4. Лексика і фразеологія.	12	2	2			8
5.	Тема 5. Граматика.	14	2	4			8
6.	Тема 6. Морфема і словоформа.	14	2	4			8
7.	Тема 7. Словосполучення і речення.	14	2	4			8
8.	Тема 8. Походження і розвиток мови.	10	-	2			8
9.	Тема 9. Класифікація мов.	11	-	2			9
	Усього годин	105	14	26			65

1.2. Лекції

1.	Мовознавство як наука. «Вступ до мовознавства» як навчальна дисципліна. Предмет мовознавства. Зміст і основні завдання курсу. Місце мовознавства в системі наук. Методи дослідження мови. Природа, сутність, функції та будова мови. Природа і сутність мови. Функції мови. Мова і суспільство. Мова і мислення. Мова як знакова система. Мова і мовлення. Структура мови. Синхронія і діахронія.	2
2.	Фонетика. Звуки мови, їх вивчення і класифікація. Фонетика як лінгвістична дисципліна. Три аспекти вивчення звуків. Фізичний аспект у характеристиці звуків. Фізіологічний аспект у вивченні звуків. Класифікація звуків. Голосні звуки. Приголосні звуки. Фонетичне членування мовленнєвого потоку. Склад. Наголос. Інтонація. Фонетичні процеси. Позиційні зміни. Комбінаторні зміни звуків. Орфоепія. Транскрипція і транслітерація. Живі та історичні фонетичні процеси. Спонтанні зміни звуків. Фонетичні закони.	2
3.	Письмо. Значення письма в історії суспільства. Передумови виникнення письма. Етапи і форми розвитку графічного письма. Графіка. Орфографія. Принципи орфографії.	2

4.	Лексика і фразеологія. Слово та його значення. Лексикологія. Розділи лексикології. Слово як одиниця мови. Слово і лексема. Значення слова. Лексико-семантична система мови. Поняття лексико-семантичної системи. Словниковий склад мови. Лексико-семантичні категорії. Полісемія. Омонімія. Синонімія. Антонімія. Гіперо-гіпонімія і лексична конверсія. Фразеологія. Поняття фразеології. Класифікація фразеологізмів. Історичні зміни словникового складу мови. Причини історичних змін у лексиці. Архаїзми. Неологізми. Запозичення. Історична лексикологія та етимологія. Лексикографія. Поняття лексикографії. Типи словників. Одномовні словники. Багатомовні словники.	2
5.	Граматика. Граматичне значення. Граматичні категорії. Предмет граматики. Розділи граматики. Основні одиниці граматичної будови мови. Граматичне значення. Граматичні категорії.	2
6.	Морфема і словоформа. Поняття морфеми. Види морфем. Морфеміка. Граматична форма слова. Способи вираження граматичних значень. Синтетичні способи вираження граматичних значень. Аналітичні способи вираження граматичних значень. Історична змінність способів і засобів вираження граматичних значень. Частини мови. Поняття частин мови. Критерії виділення частин мови. З історії питання про частини мови. Частини мови в різних мовах.	2
7.	Словосполучення і речення. Поняття словосполучення. Типи словосполучень. Синтаксичні зв'язки слів. Речення та його ознаки. Актуальне членування речення.	2

1.3. Практичні / Семінарські заняття

Практичне заняття 1

Тема 1. Мовознавство як наука

Питання для усного опитування та дискусії

Особливості навчальної дисципліни «Вступ до мовознавства»: мета, зміст і основні завдання курсу.

Предмет мовознавства: що вивчає сучасна лінгвістика

Місце мовознавства в системі наук: взаємозв'язки з іншими галуз

Місце мовознавства в системі наук: взаємозв'язки з іншими науками та роль у гуманітарному знанні.

Методи дослідження мови: огляд основних підходів у лінгвістиці.

Природа, сутність і функції мови.

Аудиторна робота

Виконання студентами усних та письмових (тестових) завдань з питань теми заняття

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: мовознавство (лінгвістика), мова, мовлення, знак, мовна система, рівні мовної системи, одиниці мови, функції мови, походження мови, розвиток мови, методи мовознавчих досліджень, теоретичне і прикладне мовознавство, загальне і часткове мовознавство, синхронія і діахронія.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Навчальна дисципліна «Вступ до мовознавства» є базовою теоретичною складовою філологічної підготовки, метою якої є формування системного уявлення про мову як складне соціальне, знакове й культурне явище та про мовознавство як науку. Зміст курсу охоплює ключові поняття лінгвістики, проблеми природи й сутності мови, її функцій, структури, розвитку, а також основні методи мовознавчих досліджень. Основними завданнями курсу є ознайомлення студентів з фундаментальними теоретичними засадами мовознавства,

вироблення наукового підходу до аналізу мовних явищ і підготовка до опанування спеціальних філологічних дисциплін.

Предметом мовознавства є мова як універсальний засіб людського спілкування та мислення, а також мовлення як процес практичного використання мовної системи. Сучасна лінгвістика вивчає структуру мови, її рівні та одиниці, закономірності функціонування й розвитку мов, взаємозв'язок мови з мисленням, культурою та суспільством, а також комунікативні процеси в різних сферах людської діяльності.

Мовознавство посідає важливе місце в системі наук і має тісні міждисциплінарні зв'язки з філософією, психологією, соціологією, культурологією, історією, педагогікою та інформатикою. У системі гуманітарного знання лінгвістика виконує фундаментальну роль, оскільки мова є основним інструментом пізнання, збереження й передавання культурного досвіду людства.

Для дослідження мовних явищ у мовознавстві використовують різноманітні методи, серед яких провідними є описовий, порівняльно-історичний, зіставний, структурний і функціональний методи, а також сучасні міждисциплінарні підходи, зокрема психолінгвістичний, соціолінгвістичний і корпусний.

Мова за своєю природою є соціальним явищем і водночас знаковою системою, що забезпечує комунікацію між людьми. Її сутність виявляється у здатності відображати дійсність, формувати й передавати думки. Основними функціями мови є комунікативна, когнітивна, номінативна, експресивна, регулятивна та культуросна. Для глибокого засвоєння навчального матеріалу студенту доцільно зосередити увагу на розумінні системного характеру мови, відмінностях між мовою і мовленням, функціях мови та специфіці лінгвістичних методів дослідження.

Практичне заняття 2-3

Тема 2. Фонетика

Питання для усного опитування та дискусії

- Звуки мови, їх вивчення і класифікація.
- Фонетика як лінгвістична дисципліна.
- Три аспекти вивчення звуків.
- Фізичний аспект у характеристиці звуків.
- Фізіологічний аспект у вивченні звуків.
- Класифікація звуків.
- Голосні звуки.
- Приголосні звуки.
- Фонетичне членування мовленнєвого потоку.
- Склад. Наголос. Інтонація.
- Фонетичні процеси.
- Позиційні зміни.
- Комбінаторні зміни звуків.
- Орфоепія.
- Транскрипція і транслітерація.
- Живі та історичні фонетичні процеси.
- Спонтанні зміни звуків.
- Фонетичні закони.

Аудиторна робота

Виконання студентами усних та письмових (тестових) завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: звук мови, фонетика, фонологія, три аспекти вивчення звуків, фізичний аспект, фізіологічний аспект, функціональний аспект, артикуляція, акустичні властивості звуків, мовний апарат, голосні звуки, приголосні звуки, класифікація звуків, фонетичне членування мовленнєвого потоку, склад, типи складів, наголос, словесний і фразовий наголос, інтонація, інтонаційні засоби, фонетичні процеси,

позиційні зміни, комбінаторні зміни, асиміляція, дисиміляція, редукція, чергування звуків, орфоепія, орфоепічні норми

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Звуки мови є найменшими матеріальними одиницями мовлення, що реалізують звукову форму мовних одиниць і забезпечують існування мови як засобу усної комунікації. Їх вивчення становить предмет фонетики — одного з основних розділів мовознавства, який досліджує звукову сторону мови, закономірності творення, функціонування та змін звуків у мовленні. Фонетика як лінгвістична дисципліна охоплює аналіз звуків мови, складу, наголосу, інтонації, а також фонетичних процесів і закономірностей розвитку звукової системи мов.

У сучасній лінгвістиці прийнято розглядати звуки мови в трьох взаємопов'язаних аспектах: фізичному, фізіологічному та функціональному. Фізичний аспект пов'язаний з акустичною природою звуків і охоплює такі їх характеристики, як висота, сила, тривалість і тембр, що виникають у результаті коливань повітряного середовища. Саме ці параметри дають змогу відрізнити звуки за їх звучанням. Фізіологічний аспект зосереджений на процесі артикуляції, тобто на роботі мовного апарату людини. У творенні звуків беруть участь легені, які забезпечують повітряний струмінь, голосові зв'язки, що створюють голос, а також активні й пасивні органи артикуляції — язик, губи, тверде й м'яке піднебіння, зуби. Функціональний аспект полягає у вивченні ролі звуків у мовній системі, зокрема їх здатності розрізнити значення слів і граматичних форм, що наближає фонетику до фонології.

Класифікація звуків мови ґрунтується передусім на артикуляційних і акустичних ознаках. Усі звуки поділяють на голосні та приголосні. Голосні звуки утворюються за вільного проходження повітря через мовний апарат і характеризуються переважанням голосу над шумом. Вони є складотворчими й становлять центр складу. Приголосні звуки виникають унаслідок повного або часткового перешкодження повітряному струменю, що зумовлює наявність шуму; залежно від участі голосу приголосні можуть бути дзвінками або глухими. Класифікація приголосних також враховує місце і спосіб творення звука.

Мовлення як безперервний звуковий потік підлягає фонетичному членуванню на окремі одиниці різного рівня. Найменшою вимовною одиницею є склад, який формується навколо голосного звука. Склади поєднуються в слова, а слова — у більші інтонаційні одиниці. Важливим елементом фонетичної організації слова є наголос, що полягає у виділенні одного зі складів за допомогою інтенсивності, тривалості або висоти тону. Наголос виконує розрізнявальну та організувальну функції. Інтонація є складним комплексом фонетичних засобів, який включає мелодику мовлення, ритм, темп, паузи та логічний наголос і забезпечує смислове, емоційне й синтаксичне оформлення висловлення.

У процесі мовлення звуки зазнають різноманітних змін, що об'єднуються поняттям фонетичних процесів. Позиційні зміни зумовлені місцем звука в слові, складі або щодо наголосу, тоді як комбінаторні зміни виникають унаслідок взаємодії сусідніх звуків у мовленнєвому потоці. До комбінаторних змін належать асиміляція, за якої один звук уподібнюється до іншого, дисиміляція — розподібнення подібних звуків, а також редукція, що полягає в послабленні або зміні звучання звука в ненаголошеній позиції.

Орфоепія як спеціальний розділ мовознавства вивчає норми літературної вимови та регулює правильне відтворення звуків і звукосполучень у мовленні. Для точної фіксації звукової форми слів застосовується фонетична транскрипція, яка передає реальне звучання мовлення, на відміну від транслітерації, що забезпечує буквально передавання слів однієї графічної системи засобами іншої.

Фонетичні процеси можуть бути живими, тобто такими, що діють у сучасній мові, або історичними, які відбулися в минулому та вплинули на формування сучасної звукової системи. Окрему групу становлять спонтанні зміни звуків, що не завжди мають чітке позиційне або комбінаторне пояснення. Усі звукові зміни підпорядковуються фонетичним законам, які відображають регулярний, системний і об'єктивний характер розвитку звукової сторони мови.

Практичне заняття 4

Письмо

Питання для усного опитування та дискусії

Значення письма в історії суспільства.
Передумови виникнення письма.
Етапи і форми розвитку графічного письма.
Графіка.
Орфографія.
Принципи орфографії.

Аудиторна робота

Виконання студентами усних та письмових (тестових) завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: письмо, історія письма, роль письма в розвитку цивілізації, передумови виникнення письма, потреба фіксації інформації, етапи розвитку письма, піктографія, ідеографія, логографія, складове письмо, алфавітне письмо, графічне письмо, графіка, графема, алфавіт, співвідношення звука і букви, орфографія, орфографічна норма, принципи орфографії, фонетичний принцип, морфологічний принцип, традиційний (історичний) принцип, диференційний принцип.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Значення письма в історії суспільства.

Письмо є одним із найважливіших культурних надбань людства, оскільки воно забезпечило можливість фіксації, збереження та передавання інформації в просторі й часі. Завдяки письму стало можливим накопичення знань, формування державних інституцій, розвиток науки, освіти, права та літератури. Письмо виступає матеріальною формою існування мови в писемному різновиді та відіграє ключову роль у становленні цивілізацій, адже без нього неможливі складні соціальні структури, адміністративне управління та історична пам'ять суспільства.

Передумови виникнення письма.

Виникнення письма зумовлене розвитком людського мислення, ускладненням суспільних відносин і зростанням потреби в довготривалій фіксації інформації. До основних передумов належать поява абстрактного мислення, формування мовних знаків, розвиток господарської діяльності, торгівлі та управління, а також необхідність обліку, договорів і правових норм. Письмо стало результатом еволюції знакових систем, які поступово відходили від наочно-образного відтворення дійсності до умовних графічних символів.

Етапи і форми розвитку графічного письма.

Розвиток письма відбувався поступово й охоплює кілька історичних етапів, що відрізняються характером співвідношення між знаком і значенням.

Першим етапом є **піктографія**, за якої інформація передавалася за допомогою малюнків, що безпосередньо відображали предмети або події. Піктограми не були пов'язані з конкретною мовою і мали універсальний характер. Наступним етапом стала **ідеографія**, де графічні знаки почали передавати не конкретні предмети, а узагальнені поняття та ідеї. Подальший розвиток привів до **логографічного письма**, у якому кожен знак відповідав слову або морфемі певної мови. Важливим кроком стало виникнення **складового письма**, де знаки почали позначати склади, що наблизило графічну систему до звукової структури мови. Найвищим етапом розвитку письма вважають **алфавітне письмо**, у якому кожен знак (буква) відповідає окремому звукові або фонемі, що забезпечує економність і універсальність письмової системи.

Графіка як розділ мовознавства.

Графіка — це розділ мовознавства, який вивчає систему графічних засобів письма та їх співвідношення зі звуковою будовою мови. Об'єктом графіки є графемі — найменші одиниці письма, а також алфавіт як упорядкована сукупність букв. Графіка досліджує

принципи позначення звуків на письмі, варіанти написання літер, використання діакритичних знаків і взаємодію звукової та писемної форм мови.

Орфографія як система норм.

Орфографія — це сукупність правил, що регулюють нормативне написання слів і граматичних форм у певній мові. Вона забезпечує єдність письмової практики та стабільність писемної мови. Орфографія спирається на традицію, мовну систему та суспільну домовленість і виконує важливу комунікативну та культуроносну функцію.

Принципи орфографії.

Орфографічна система будь-якої мови ґрунтується на кількох принципах, які визначають спосіб передавання звукової форми мови на письмі. Основним є **фонетичний принцип**, за яким написання максимально наближене до вимови. **Морфологічний принцип** полягає в однаковому написанні морфем незалежно від їх фонетичних змін у мовленні. **Традиційний (історичний) принцип** зберігає написання, що склалося історично, навіть якщо воно не повністю відповідає сучасній вимові. **Диференційний принцип** використовується для розрізнення на письмі слів або форм, що збігаються у вимові, але відрізняються за значенням.

Практичне заняття 5

Лексика і фразеологія

Питання для усного опитування та дискусії

Слово та його значення.

Лексикологія.

Розділи лексикології.

Слово як одиниця мови.

Слово і лексема.

Значення слова.

Лексико-семантична система мови.

Поняття лексико-семантичної системи.

Словниковий склад мови.

Лексико-семантичні категорії.

Полісемія. Омонімія. Синонімія. Антонімія.

Гіперо-гіпонімія і лексична конверсія.

Фразеологія. Поняття фразеології.

Класифікація фразеологізмів.

Історичні зміни словникового складу мови.

Причини історичних змін у лексиці.

Архаїзми. Неологізми.

Запозичення. І

сторична лексикологія та етимологія.

Лексикографія. Поняття лексикографії.

Типи словників.

Одномовні словники. Багатомовні словники.

Аудиторна робота

Виконання студентами усних та письмових (тестових) завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: лексикологія, слово, лексема, словниковий склад мови, лексичне значення слова, граматичне значення, структура значення, лексико-семантична система мови, лексико-семантичні поля, лексико-семантичні категорії, полісемія, моносемія, омонімія, омографи, омофони, синонімія, синонімічний ряд, антонімія, комплементарні й градуальні антоніми, гіперонім, гіпонім, гіперо-гіпонімічні відношення, лексична конверсія, фразеологія, фразеологізм, фразеологічна одиниця, класифікація фразеологізмів, фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення, історичні зміни

лексики, розвиток словникового складу, причини лексичних змін, архаїзми, історизми, неологізми, запозичення, етимологія, історична лексикологія, лексикографія, словник, типи словників, одномовні словники, багатомовні словники.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Розділ мовознавства, що вивчає словниковий склад мови, називається лексикологією. Лексика може вивчатися з різних поглядів. Власне лексикологія — вивчає словниковий склад мови в цілому, його кількісний обсяг, походження, систему. Тому й існують різні галузі (чи розділи) науки про лексику:

1) семасіологія — досліджує семантику, тобто значення слів, природу і типи цих значень;

2) етимологія — встановлює походження слів, зміни в їхньому значенні й звуковому оформленні, зв'язки з іншими словами цієї та інших споріднених мов;

3) ономастика — розглядає власні назви людей (антропоніміка) та місцевостей (топоніміка), їхнє походження, первісне значення;

4) фразеологія — вивчає стійкі сполучення слів;

5) лексикографія — узагальнює досвід укладання словників.

Основний предмет лексикологічних досліджень — слова та фразеологічні одиниці.

Слово — центральна функціонально-структурна одиниця мови. Усі інші елементи мови існують для слова і в слові (фонемі та морфемі) або завдяки йому (речення).

Задовільного, логічно бездоганного визначення слова мовознавча наука ще не має, хоч мовці відчують і виділяють у мовленні окремі слова. Це зумовлене тим, що, по-перше, слова в мові дуже різні за своїм значенням і функціями, а, по-друге, — визначення, яке підходить для однієї мови, часто не придатне для іншої.

Давньогрецький граматист Діонісій Фракійський (бл. 170–90 рр. до н. е.) слово визначав як найменшу частину речення. Для Е. Сепіра (1884–1939) слово — це «один з найменших, цілком самодостатній елемент ізольованого змісту». В. Богородицький (1857–1941) вбачав у слові «звуковий символ уявлення або поняття». О. Потєбня розглядав слово як «єдність членоподільного звука і поняття».

Найбільш точно й стисло окреслив слово А. Мейє (1866–1936): «Слово — це вираження асоціації певного значення з певним комплексом звуків, що піддається певному граматичному використанню». Проте навіть це визначення далеко не досконале, у ньому чітко не відмежовується слово від морфемі, з одного боку, і словосполучення — з іншого, не враховано існування в мові багатозначних слів.

Основна відмінна риса слова — це наявність у нього певного граматичного значення.

Отже, слово — це самостійна, наділена одним або кількома граматичними значеннями одиниця мови, яка передає одне чи більше значень, легко відтворюється і є будівельним матеріалом для речення.

Слово є діалектичною єдністю двох аспектів (матеріального та ідеального). Під матеріальною частиною ми розуміємо комплекс звукових коливань, що закріплені в звуковій оболочці слова. Ідеальна частина — це зміст значення слова.

Слово в мовленні виступає в різних формах і з різним значенням. Для позначення всіх різновидів терміна слова недостатньо. Тому в лексикології використовують ще поняття «лексема» й «словоформа».

Лексема — це окреме слово з усією сукупністю властивих йому форм словозміни й значень у різних контекстах. Наприклад, форми голова, голови, голові, голову і т. д. з усіма її значеннями («частина тіла», «керівник установи», «передня частина колони» і т. ін.) становлять одну лексему — голова. Лексема — це узагальнене, абстрактне поняття. Конкретні форми й значення цієї лексеми прийнято називати алолексами (або лексами). Словоформа — це окреме слово в певній граматичній формі (наприклад: чорнобривці, землею, квітнуть).

Кожне слово має одне чи більше значень або набуває певного значення в контексті (як, наприклад, займенники). Слів без значення не існує. Під лексичним значенням (семантикою) слова розуміють історично закріплену в свідомості народу (колективу)

співвіднесеність слова з певним явищем. У нашій свідомості існує ідеальне (недзеркальне) відображення світу. Ми можемо уявити будь-який предмет чи явище, тобто вичленити його з суцільної картини, зосередити на ньому увагу (наприклад, яблуко). І ось коли цим образом рефлекторно з'єднується звуковий комплекс (набір звуків [йяблуко]) і цей зв'язок закріплюється в нашій свідомості, виникає слово з певним лексичним значенням. У пам'яті утворюється стійкий образ цього звукового комплексу (образ слова), який щоразу, коли його чуємо, викликає в нашій уяві образ того самого предмета реальної дійсності. Реальний предмет (чи явище) як об'єкт найменування називається денотатом. Його узагальнений, абстрактний образ у нашій уяві — це сигніфікат. Сигніфікат, пов'язуючись з образом слова, стає його лексичним значенням. Коли ми бачимо реальний предмет (чи явище), завдяки сигніфікатові, рефлекторно з'єднаному в нашій пам'яті з образом слова, пригадуємо його назву. І навпаки, коли чуємо назву, через образ слова активізуємо сигніфікат і, зіставляючи його з довкіллям, упізнаємо названий словом предмет (чи явище). Значення та поняття — категорії не тотожні.

Поняття — категорія мислення. Воно знаходить матеріальний вираз у слові, складає основу його лексичного значення. Всі слова відображають поняття, але не всі вони мають лексичне значення (наприклад, службові слова). Поняття — результат узагальнення суттєвих ознак об'єкта чи ряду однорідних об'єктів дійсності. Поняття в нашій свідомості пов'язане із сигніфікатом. Поняття про предмет впливає на сигніфікат. Таким чином і такою мірою поняття входить у лексичне значення слова (у свідомості не тільки окремих людей, а й усього суспільства).

Лексичне значення не обов'язково передбачає також наявність поняття (наприклад, не всяка людина має поняття про комп'ютер, хоч знає, що це таке і навіть може користуватися ним). Поняття ж обов'язково пов'язується з лексичним значенням, яке в свідомості людини виступає організуючим центром для вичленуваних суттєвих ознак, з яких і формується поняття. Концепт — це не будь-яке поняття, а найбільш складні та важливі його аспекти, без яких було б важко уявити собі певну культуру. Поняття включає суттєві та необхідні ознаки, а концепт — і несуттєві. Порівняно з концептами поняття мають простішу структуру: в структурі поняття переважає змістовна складова та є не всі компоненти, які є у структурі концепта. Концепт оточений емоційним, експресивним ореолом; це той «пучок» уявлень, понять, знань, асоціацій, який супроводжує слово та поняття, що ним виражається. Кількість лексичних одиниць, що є концептами, обмежена. Концептом стають ті явища дійсності, які актуальні для певної культури, мають велику кількість мовних одиниць для своєї фіксації, є темами прислів'їв та поетичних текстів. Вони є носіями культурної пам'яті народу. Слово узагальнює (тобто виступає представником багатьох однорідних предметів) на двох рівнях: на рівні сигніфіката — за зовнішніми, поверхневими ознаками — і рівні ім поняття — за внутрішніми, суттєвими властивостями. Назви предметам і явищам даються по-різному. Люди виділяють певну суттєву для них на цей час ознаку і роблять її представником усього предмета. Яку ознаку той чи інший народ покладе в основу назви, залежить і від його фантазії. Ознака предмета, покладена в основу його назви, називається внутрішньою формою слова. Внутрішня форма — це мотивованість назви, наприклад, місяць жовтень, бо все жовтіє. З часом слова можуть втрачати свою внутрішню форму і стають немотивованими, наприклад, тепер ніхто уже не відчуває зв'язку слів жир і жити, хоч колись такий зв'язок був очевидний.

Є три основні типи мотивованості слів: морфологічний, фонетичний та семантичний. Фонетична мотивованість проявляється через бажання носія мови визначити референт так, щоб звукова форма максимально повно його характеризувала. Морфологічна — значення розкривається через його морфологічну структуру. Семантична — пов'язана з переосмисленням значень слів. Мотивованість проявляється в словах простих, складних та похідних. Проте в кожній мові є як мотивовані, так й немотивовані слова. Немотивовані здебільшого — однаскладові. Шляхи мотивації досить різні в різних мовах. Один і той же референт дійсності може набувати різні асоціації в різних мовах. Слово, яке функціонує у мові лише з одним сталим лексичним значенням, називають однозначним. Властивість слова мати одне значення йменують моносемією. З поняттям однозначності пов'язане

розуміння терміна, оскільки бажано, щоб він мав єдине значення. Термін це слово або сполучення слів, які служать точним позначенням поняття якоїсь специфічної галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя. Сукупність термінів певної галузі називається термінологією.

Полісемія — це властивість слова виступати з кількома закріпленими за ним у мові пов'язаними між собою лексичними значеннями, які виявляються у різному словесному оточенні. Термін «багатозначність слова» однаковою мірою застосовний як до слова, що має два значення, так і до слова, яке виражає значно більше значень. З ряду значень будь-якого слова здебільшого одне виділяється як основне, пряме, інші — як переносні, або фігуральні.

Практичне заняття 6-7

Граматики

Питання для усного опитування та дискусії

Грамотичне значення.
Грамотичні категорії.
Предмет граматики.
Розділи граматики.
Основні одиниці грамотичної будови мови.
Грамотичне значення.
Грамотичні категорії.

Аудиторна робота

Виконання студентами усних та письмових (тестових) завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: Грамотичне значення, грамотичні категорії, предмет граматики, розділи граматики, основні одиниці грамотичної будови мови, форма, зміст, морфологія, синтаксис, частини мови, число, рід, відмінок, час, вид, функції мови, системність мови.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

1. Грамотичне значення

Визначення: Це відображення у мовній формі відношень між словами в реченні та їхніх внутрішніх властивостей, які служать для вираження синтаксичних і морфологічних відмінностей.

Функції грамотичного значення:

передача відносин між членами речення;
конкретизація лексичного значення слова;
забезпечення зв'язності та логічної структури мови.

2. Грамотичні категорії

Визначення: Це системи протиставлених форм, які виражають постійні грамотичні значення (наприклад, рід, число, відмінок, час, вид).

Основні грамотичні категорії:

Іменника: рід, число, відмінок;

Дієслова: час, вид, спосіб, особа, число;

Прикметника та займенника: рід, число, відмінок;

Прислівника, прийменника, частки: мають обмежені грамотичні категорії.

Функція: узгодження слів у реченні, грамотична системність, вираження відношень між предметами, діями, ознаками.

3. Предмет граматики

Вивчення системи мовних засобів, які забезпечують формування правильних мовних конструкцій.

Мета граматики: аналіз будови слова та речення, встановлення правил поєднання та зміни форм слів.

4. Розділи граматики

Морфологія:

вивчає форми слова, їхні граматичні категорії та значення;
основні одиниці: морфема, слово.

Синтаксис:

вивчає сполучення слів у реченні, типи речень, їх структуру та граматичні зв'язки.

Фонетика та орфоепія (частково граматична функція):

забезпечують правильне звучання форм, відмінювання та узгодження.

5. Основні одиниці граматичної будови мови

Морфема: найменша значуща одиниця мови, носій граматичного та лексичного значення.

Слово: основна одиниця мови, що несе лексичне та граматичне значення.

Форма слова: конкретне граматичне вираження (наприклад, «книга» — іменник жіночого роду, однини, називний відмінок).

Речення: граматично організована сукупність слів, що виражає завершену думку.

6. Ключові поняття

Форма і зміст: форма слова виражає граматичне значення, зміст — лексичне.

Системність мови: граматичні категорії утворюють структуровану систему правил.

Функції мови: комунікативна, когнітивна, регулятивна.

7. Приклад взаємозв'язку

Іменник «стіл»:

Рід — чоловічий,

Число — однина,

Відмінок — називний.

Ці категорії відображають граматичне значення, яке необхідне для правильного узгодження у реченні.

Практичне заняття 8-9

Морфема і словоформа

Питання для усного опитування та дискусії

Поняття морфеми.

Види морфем.

Морфеміка.

Граматична форма слова.

Способи вираження граматичних значень.

Синтетичні способи вираження граматичних значень.

Аналітичні способи вираження граматичних значень.

Історична змінність способів і засобів вираження граматичних значень.

Частини мови.

Поняття частин мови.

Критерії виділення частин мови.

З історії питання про частини мови.

Частини мови в різних мовах.

Аудиторна робота

Виконання студентами усних та письмових (тестових) завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: Морфема, види морфем (корінь, префікс, суфікс, закінчення, інтерфікс, постфікс), морфеміка, граматична форма слова, способи вираження граматичних значень, синтетичні способи, аналітичні способи, історична змінність граматичних засобів, частини мови, поняття частин мови, критерії виділення частин мови, історія вивчення частин мови, частини мови в різних мовах.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

1. Морфема та морфеміка

1.1 Поняття морфеми

Морфема — найменша значуща одиниця мови, що виражає лексичне або граматичне значення.

Виконує роль будівельного блоку слова, на якому ґрунтуються його форми та словотворення.

1.2 Види морфем

Корінь — основна частина слова, що несе лексичне значення (наприклад, стіл → корінь стіл).

Префікс — морфема перед коренем, що змінює значення слова (пере- у переписати).

Суфікс — морфема після кореня, що служить для словотворення або зміни частини мови (-ник у читачник).

Закінчення — морфема, що виражає граматичні значення слова, змінює його форму (стіл — столу).

Інтерфікс — вставна морфема між коренем і суфіксом (схід-о-вий).

Постфікс — морфема після суфікса, яка рідко зустрічається, виражає додаткові граматичні значення.

1.3 Морфеміка

Розділ мовознавства, що вивчає структуру слова, будову і типи морфем.

Аналізує взаємодію морфем, словотворення, зміни форм.

2. Граматична форма слова

Граматична форма слова — конкретне втілення слова в певній граматичній категорії (наприклад, число, рід, відмінок для іменника).

Виконує функцію узгодження та відображення відношень між словами в реченні.

Приклад: стіл (однина, називний відмінок), столи (множина, називний відмінок).

3. Способи вираження граматичних значень

3.1 Синтетичні способи

Вираження граматичних значень за допомогою закінчень, афіксів та зміни форми слова.

Приклад: писати → писав, пишемо (зміна закінчень та основи).

3.2 Аналітичні способи

Вираження граматичних значень через додаткові слова або допоміжні форми, без зміни основи слова.

Приклад: майбутній час: буду писати, множина: є студенти.

3.3 Історична змінність способів

У розвитку мов синтетичні та аналітичні способи змінюють одне одного.

Наприклад, у давньоруській мові більше синтетичних форм, у сучасній українській — тенденція до аналітичних конструкцій (особливо в часових формах дієслова).

4. Частини мови

4.1 Поняття частин мови

Частини мови — класи слів, що мають спільні граматичні та лексичні ознаки, виконують певні синтаксичні функції.

Основна ознака: спільність морфологічних категорій та синтаксичної ролі.

4.2 Критерії виділення частин мови

Лексичне значення (предмет, дія, ознака).

Граматичне значення (спільні морфологічні категорії).

Синтаксична роль (підмет, присудок, означення).

Морфологічна поведінка (змінюваність, узгодження).

4.3 Історія питання

У давніх граматиках (Арістотель, Антоній Падуанський) виділяли лише іменник, дієслово, прийменник.

У класичних граматиках XVIII–XIX ст. з'являються повні класифікації: іменник, дієслово, прикметник, прислівник, займенник, числівник, сполучник, частка, прийменник.

4.4 Частини мови в різних мовах

Індоевропейські мови: іменник, дієслово, прикметник, прислівник, займенник, числівник, сполучник, прийменник, частка.

Східноазійські мови: відсутність відмінювання за родом і числом, аналітична структура.

Семітські мови: системи коренів і афіксів, велика роль синтетичних способів.

Практичне заняття 10-11 **Словосполучення і речення**

Питання для усного опитування та дискусії

Поняття словосполучення.

Типи словосполучень.

Синтаксичні зв'язки слів.

Речення та його ознаки.

Актуальне членування речення.

Аудиторна робота

Виконання студентами усних та письмових (тестових) завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: Словосполучення, поняття словосполучення, типи словосполучень, підрядне словосполучення, прилягання, керування, узгодження, синтаксичні зв'язки слів, речення, ознаки речення, граматична основа, підмет, присудок, додаток, означення, обставина, актуальне членування речення, тема, рема.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

1.1 Поняття словосполучення

Словосполучення — це поєднання двох або більше слів, об'єднаних залежністю одного слова від іншого.

Складається з головного слова (підмет, присудок, ін.) та залежного слова, що уточнює або характеризує головне.

1.2 Типи словосполучень за синтаксичним зв'язком

Керування (регресія): залежне слово стоїть у формі, визначеній головним словом.

Приклад: читати книгу (книгу у знахідному відмінку — під впливом дієслова читати).

Узгодження: залежне слово змінює форму відповідно до головного.

Приклад: гарний стіл (стіл чоловічого роду однини — узгодження з прикметником гарний).

Прилягання (ад'єктивізація): залежне слово не змінюється, а лише характеризує головне.

Приклад: дивитися уважно (уважно — прислівник, що пояснює дієслово).

2. Синтаксичні зв'язки слів

Синтаксичні зв'язки — правила поєднання слів у реченні та словосполученнях, що забезпечують логічну і граматичну узгодженість.

Основні типи: керування, узгодження, прилягання (як описано вище).

Важливі для структурної організації речення та передачі значення.

3. Речення та його ознаки

3.1 Поняття речення

Речення — граматично організована сукупність слів, що виражає повну думку.

3.2 Ознаки речення

Граматична основа: наявність підмета і присудка.

Завершена думка: речення може існувати самотійно.

Інтонаційне оформлення: на письмі — закінчення знаком пунктуації, усно — інтонаційне виділення.

Словосполучальна структура: внутрішня організація слів у логічно пов'язані конструкції.

4. Актуальне членування речення

Актуальне членування — спосіб організації речення з точки зору передачі нової

інформації.

Складається з двох частин:

Тема: що вже відоме слухачу або про що йде мова.

Рема: нова, важлива інформація, яку повідомляють.

Приклад:

Тема: Книга,

Рема: лежить на столі.

Використання актуального членування підкреслює комунікативну структуру речення та акцентує інформацію.

Практичне заняття 12

Походження і розвиток мови

Питання для усного опитування та дискусії

Проблема походження мови.

Закономірності розвитку мов.

Специфіка розвитку різних рівнів мовної структури.

Розвиток і функціонування мов у різні історичні епохи.

Аудиторна робота

Виконання студентами усних та письмових (тестових) завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: Походження мови, проблема походження мови, закономірності розвитку мов, історичний розвиток мови, розвиток рівнів мовної структури, фонетика, морфологія, синтаксис, лексика, семантика, прагматика, специфіка розвитку мовних рівнів, функціонування мови, мовна еволюція, соціокультурні фактори, історичні епохи, зміни мови, мовна система.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

1. Проблема походження мови

Проблема походження мови — одна з фундаментальних у лінгвістиці та філософії, що стосується виникнення людської мовної здатності.

Основні підходи:

Біологічний (натуралістичний) підхід: мова виникла як результат еволюції мозку та органів мовлення.

Соціальний підхід: мова виникла як засіб комунікації у спільнотах для координації діяльності.

Когнітивний підхід: розвиток мови пов'язаний із розвитком мислення та символічної діяльності.

Проблема досі не має єдиного вирішення, але більшість дослідників погоджуються щодо тісного зв'язку мови, мислення та соціальної взаємодії.

2. Закономірності розвитку мов

Мова змінюється закономірно, зберігаючи внутрішню систему і структуру.

Основні закономірності:

Фонетичні зміни: зміни звукового складу, спрощення, асиміляція, метатеза.

Морфологічні зміни: розвиток нових форм слів, зникнення старих закінчень, зміни способів словотворення.

Семантичні зміни: розширення або звуження значень слів, метафоризація, переносне значення.

Синтаксичні зміни: розвиток складних речень, аналітичних конструкцій, зміни порядку слів.

Лексичні зміни: запозичення, створення неологізмів, історизмів.

3. Специфіка розвитку різних рівнів мовної структури

Фонетичний рівень:

Найстабільніший у довгостроковій перспективі; зміни відбуваються поступово (звукова редуція, асиміляція, фонетична диференціація).

Морфологічний рівень:

Зміни залежать від соціальних та функціональних потреб мови; приклад: перехід від синтетичних до аналітичних форм у дієсловах.

Синтаксичний рівень:

Розвиток складнопідрядних і складносурядних конструкцій, зміни порядку слів, використання службових слів.

Лексичний та семантичний рівні:

Постійне поповнення словникового запасу, запозичення, виділення термінів, зміни значень слів у різних сферах життя.

Прагматичний рівень:

Відображає функціонування мови у спілкуванні; зміни пов'язані з культурними, соціальними та історичними факторами.

4. Розвиток і функціонування мов у різні історичні епохи

Стародавні мови: велика роль морфології та синтетичних форм; мова тісно пов'язана з релігією та адміністративною системою.

Середньовічні мови: запозичення з інших мов, розвиток письмових норм, появи літературних мов.

Новітні мови: аналітичні конструкції, стандартизація, швидкі зміни лексики та термінології, вплив друкарства та масових комунікацій.

Сучасна мова: активне використання запозичень, глобалізація, цифрова комунікація, зміни стилів і функціональних різновидів.

Мова — динамічна система, що розвивається відповідно до соціальних, культурних, когнітивних та історичних факторів.

Всі рівні мовної структури взаємопов'язані, зміни на одному рівні впливають на інші.

Закономірності розвитку мови допомагають зрозуміти історію, еволюцію та функціонування мов у різних суспільствах.

Практичне заняття 13

Класифікація мов світу

Питання для усного опитування та дискусії

Мови світу, їх вивчення та генеалогічна класифікація.

Загальна характеристика

мов світу. Порівняльне вивчення мов.

Генеалогічна класифікація мов.

Родовідне дерево А. Шлейхера.

Типологічна класифікація мов.

Поняття типологічної класифікації мов.

Ізолятивні (кореневі) мови.

Аглютинативні мови.

Інкорпоративні (полісинтетичні) мови.

Флективні мови.

Інші спроби типологічної класифікації мов.

Аудиторна робота

Виконання студентами усних та письмових (тестових) завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: Мови світу, вивчення мов, генеалогічна класифікація мов, загальна характеристика мов світу, порівняльне вивчення мов, родовідне дерево А. Шлейхера, типологічна класифікація мов, поняття типологічної класифікації, ізолятивні (кореневі) мови, аглютинативні мови, інкорпоративні (полісинтетичні) мови, флективні мови, інші

типологічні класифікації мов.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

1. Мови світу та їх вивчення

Мови світу — всі природні мови, що використовуються людьми для спілкування.

Вивчення мов охоплює:

Лінгвістичний аналіз: фонетика, морфологія, синтаксис, лексика, семантика.

Порівняльне вивчення: виявлення спільних рис і відмінностей між мовами, встановлення спорідненості.

Генеалогічні та типологічні дослідження: класифікація мов за походженням і структурними ознаками.

2. Генеалогічна класифікація мов

2.1 Поняття

Генеалогічна (родинна) класифікація об'єднує мови за походженням від спільного прамовного джерела.

Мета: встановити історичні зв'язки між мовами, їх походження та розвиток.

2.2 Родовідне дерево А. Шлейхера

Август Шлейхер (19 ст.) запропонував модель «родовідного дерева», де:

прамова — корінь дерева;

відгалуження — окремі мови та їхні групи;

гілки — мовні сім'ї.

Приклад: Індоевропейська мовна сім'я → германські, слов'янські, романські мови.

3. Типологічна класифікація мов

3.1 Поняття

Типологічна класифікація базується не на історичному походженні, а на структурних особливостях мови.

Мета: виділити типи мов за морфологічною організацією слів та способами вираження граматичних значень.

3.2 Основні типи мов

Ізолятивні (кореневі) мови

Слова незмінні, граматичні значення передаються окремими словами.

Характерні ознаки: мінімальна морфологія, порядок слів важливий.

Приклад: китайська, в'єтнамська.

Аглютинативні мови

Морфеми приєднуються до кореня як «намистини», кожна морфема несе окреме значення.

Приклад: турецька, угорська, фінська.

Інкорпоративні (полісинтетичні) мови

В одному слові можуть виражатися цілі речення, включаючи підмет, присудок, додатки.

Характерна велика кількість афіксів.

Приклад: ескімоські мови, мовні групи корінних народів Америки.

Флективні (морфологічно складні) мови

Морфеми часто поєднують декілька граматичних значень одночасно.

Змінюваність форм характерна для дієслів і іменників.

Приклад: латинська, санскрит, слов'янські мови.

3.3 Інші спроби типологічної класифікації

Включають класифікації за:

Синтаксичною структурою (порядок слів: SVO, SOV);

Фонологічними ознаками (тональні мови, немелодійні мови);

Лексико-семантичними ознаками (розвинутість словникового запасу за певними сферами).

4. Порівняльне вивчення мов

Мета: виявлення сходства та відмінностей між мовами.

Методи:

Порівняльно-історичний метод — визначає спільне походження.

Синхронний метод — порівняння сучасних мовних структур.

Використовується для відновлення прамов, реконструкції звуків та граматичних форм, вивчення впливу контактів мов.

Мови світу можна класифікувати генеалогічно (по походженню) та типологічно (за структурними особливостями).

Генеалогічна класифікація пояснює історичні зв'язки мов, типологічна — структурні відмінності та закономірності граматичних систем.

Розуміння типів мов дозволяє прогнозувати особливості словотворення, синтаксису та граматичної організації слів.

1.4. Зміст самостійної роботи студентів

Самостійна робота студента є однією з основних складових оволодіння навчальним матеріалом і виконується в позааудиторний час, передбачений тематичним планом навчальної дисципліни.

Під час вивчення навчальної дисципліни студенти повинні навчитися самостійно мислити, поглиблювати засвоєні на практичних заняттях знання, опановувати практичні навички спілкування за професійним спрямуванням.

Форма контролю самостійної роботи – перевірка конспекту або обговорення на практичному занятті. Питання самостійної роботи виносяться на поточний, модульний і підсумковий семестровий контроль.

З метою самостійного визначення рівня засвоєння теоретичного матеріалу студентам пропонуються питання для самоопрацювання та самоконтролю.

СКЛАДАННЯ НАУКОВОЇ ДОПОВІДІ (МОНОЛОГУ)

1. З'ясуйте мету і завдання свого монологу з урахуванням складу слухацької аудиторії.
2. Уточніть його тему та визначте її змістові межі.
3. Доберіть і ретельно опрацюйте наукову літературу різними видами читання (оглядовим, пошуковим, суцільним).
4. Складіть деталізований план доповіді (монологу).
5. Визначте проблеми дискусійного характеру та принципи їх презентації.
6. Доберіть фактичний матеріал (у т. ч. можливі таблиці, діаграми, графіки, схеми тощо) до кожного пункту розробленого плану.
7. Спрогнозуйте можливі запитання слухачів і підготуйтеся до їх висвітлення під час доповіді чи обговорення.
8. Лаконічно й однозначно та відповідно до мети доповіді сформулюйте висновки.
9. Продумайте оригінальну (наприклад, несподівану для слухачів інформацію, що може здивувати їх) вступну частину доповіді.
10. Визначте місця для риторичних і проблемних запитань, логічних пауз тощо.
11. Оформіть у письмовому вигляді матеріали доповіді.
12. Перевірте матеріали доповіді на відповідність основним вимогам: логіці викладу, точності інформації, чинним мовним / мовленнєвим нормам.
13. Виголосіть, не спираючись на текст, окрім плану і цитат, доповідь вдома перед уявними (у цьому разі запишіть монолог на відеокамеру або диктофон) чи реальними слухачами.
14. Здійсніть самоконтроль виконаної роботи під час перегляду відеозапису.
15. Зредагуйте (у разі потреби) текст підготовленої доповіді.

РЕФЕРУВАННЯ КІЛЬКОХ НАУКОВИХ ДЖЕРЕЛ

1. Визначте мету й особливості реферування кількох наукових джерел.
2. Сформулюйте чітко й точно тему оглядового реферату, усвідомивши межі теми, з якої добирається та узагальнюватиметься наукова інформація.
3. Опрацюйте оглядовим читанням відібрані наукові джерела і визначте з-поміж них

базове за змістом, тобто те, в якому тему розкрито найглибше та найповніше.

4. Опрацюйте реферативним читанням (спочатку ознайомчо-пошуковим, а потім суцільним) базове джерело, звертаючи увагу на курсив.

5. Складіть логізований план базового джерела.

6. Прочитайте всі джерела (по черзі) і знайдіть у кожному нову (щодо базового джерела) інформацію за темою оглядового реферату. Деталізуйте план базового джерела пунктами й підпунктами – і ви одержите загальний план кількох наукових джерел за визначеною темою, тобто план реферату-огляду. Примітка. Для уникнення повторного конспектування наукових джерел є доцільним робити записи на окремих аркушах, але з обов'язковим зазначенням вгорі питання за загальним планом. Цитати потрібно супроводжувати вказівкою на автора й вихідні дані джерела (назва, рік, сторінка).

7. Систематизуйте дібраний матеріал відповідно до загального плану реферату та його структурної схеми.

8. Порівняйте наукові позиції авторів статей (спільне, подібне, відмінне), застосовані ними методи дослідження, одержані результати, висновки.

9. Скористайтеся різними видами мовних трансформацій (перифразування, узагальнення, абстрагування тощо) та лексичними засобами організації зв'язного тексту і підготуйте письмовий реферат-огляд. Примітка. У разі потреби, можна висловити в заключній, частині реферату-огляду своє ставлення до теми та характеру висвітлення її в опрацьованих наукових джерелах.

10. Здійсніть самоконтроль написаного реферату-огляду на всіх рівнях: смислового (чи всю основну та нову інформацію джерел висвітлено), структурно-логічному (чи немає повторів, непослідовності) та мовному / мовленнєвому (чи немає помилок). Ознайомтесь уважно з мовними / мовленнєвими стандартами-кліше для наукового реферування. Визначте з-поміж них спільні для анотації та реферату і випишіть кліше, актуальні в обраній вами спеціальності.

1.4. Індивідуальні завдання

Індивідуальне навчально-дослідне завдання студентів денної форми навчання виконується у межах годин, відведених для самостійної роботи студента. Тема ІНДЗ у формі наукової роботи обирається студентом добровільно і закріплюється за студентом викладачем на початку семестру. Підготовка ІНДЗ у такій формі передбачає:

- підбір та опрацювання літератури за темою;
- складання плану роботи (вступ, *перше питання* - розкриття теоретичних аспектів проблеми, *друге питання* - аналіз фактичних та статистичних даних, висновки, список використаної літератури та інформаційних джерел);
- виклад основних ідей та пропозицій авторів;
- презентація ІНДЗ на семінарських заняттях (виступ до 5 хвилин).

Тема ІНДЗ у формі презентації обирається студентом добровільно або закріплюється за студентом викладачем протягом семестру і виконується за усталеними вимогами.

Теми наукових робіт

Еволюція фонетичної системи української мови: закономірності та тенденції.
Морфологічна типологія української та індоєвропейських мов: порівняльний аналіз.
Функціонування граматичних категорій у сучасній українській мові.
Словотвірні процеси та афіксація в українській лексиці ХХ–ХХІ ст.
Типологічна характеристика синтаксичних структур української мови.
Актуальне членування речення як засіб семантичної організації тексту.
Синтетичні та аналітичні способи вираження граматичних значень у слов'янських мовах.

Історична динаміка зміни частин мови в українській мові.
Порівняльний аналіз мовних родин: генеалогічна перспектива.
Типологічні особливості аглютинативних та флективних мов: структурний аналіз.
Роль фонетичних і морфологічних змін у формуванні сучасної української літературної мови.
Словосполучення як базова одиниця синтаксичної організації речення.

Прагматичні функції речення: аналіз комунікативних стратегій.

Лексико-семантичні зміни у розвитку української мови під впливом запозичень.

Взаємозв'язок граматики та семантики в українській та англійській мовах.

Синтаксичні зв'язки слів і їх роль у формуванні мовної системи.

Порівняльний аналіз родовідного дерева мов А. Шлейхера та сучасних генеалогічних моделей.

Для виконання творчих наукових завдань студенти повинні використовувати законодавчі та підзаконні акти, інструктивно-методичні матеріали, науково-монографічну літературу, статистичні дані.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання студентів денної форми навчання виконується у межах годин, відведених для самостійної роботи студента. Тема ІНДЗ у формі творчої роботи обирається студентом добровільно і закріплюється за студентом викладачем на початку семестру. Тема ІНДЗ у формі наукового повідомлення обирається студентом добровільно або закріплюється за студентом викладачем протягом семестру.

Роботи виконуються комп'ютерним способом з одностороннім розміщенням тексту на папері формату А4 (210 мм x 297 мм) з дотриманням прийнятих у діловодстві стандартних берегів : лівого – 30 мм, верхнього та нижнього – 20 мм, правого – не менше 10 мм.

Обсяг роботи має забезпечувати належне висвітлення теми і не повинен перевищувати: реферату – 5-7, творчої наукової роботи – 14-16 сторінок друкованого тексту шрифтом Times New Roman кеглем 14 з півторачним міжрядковим інтервалом.

Робота починається з титульного аркуша. Нумерація аркушів роботи починається з титульного аркуша. Номер на титульному аркуші не проставляється.

Титульний аркуш реферату оформлюється за зразком 1. В тексті реферату вступ, розділи та висновки структурно не виділяються. Після тексту реферату подається список використаних джерел, нижче якого рукописним способом зазначаються дата виконання реферату і особистий підпис студента.

Нижче списку використаних джерел рукописним способом зазначаються дата виконання реферату і особистий підпис студента.

Титульний аркуш творчої (наукової роботи) оформлюється за зразком 1.

Творча наукова робота повинна бути структурованою, тобто після титульного аркуша містити: план, вступ, три (два) розділи, висновки, список використаних джерел. Складові частини творчої наукової роботи не обов'язково починати з нового аркуша. Розділи плану роботи формулюються самостійно студентом як найважливіші напрями розкриття її теми. Оцінювання результатів виконання рефератів і творчих наукових завдань здійснюється відповідно до чинної в університеті системи оцінювання знань в умовах запровадження Європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС) і включається до поточної успішності.

1.5. Підсумковий контроль

Підсумковий контроль у формі іспиту

Підсумковий семестровий контроль з навчальної дисципліни «Вступ до мовознавства» проводиться у формі іспиту.

Обсяг балів, здобутих здобувачем вищої освіти під час лекцій з навчальної дисципліни, визначається у пропорційному співвідношенні до кількості відвіданих лекцій. Загальна кількість балів визначається за формулою:

$\sum_{л} = \text{Фл} / \text{Пл} \times \text{Мах}$, де:

$\sum_{л}$ – загальна кількість балів;

Фл – кількість фактично відвіданих лекцій;

Пл – планова кількість лекцій, визначена робочою програмою;

Мах – максимальна кількість балів, яку здобувач вищої освіти може отримати за роботу на лекціях.

Контроль відвідування лекцій здійснюється лектором (фахівцем навчального відділу факультету, старостою групи (курсу) за дорученням лектора).

Загальна кількість заокруглюється до числа, кратного 0,1, і виставляється у відповідні документи обліку успішності здобувачів вищої освіти викладачем, який забезпечує проведення лекцій, після останньої лекції.

Кількість балів, здобутих здобувачем вищої освіти під час семінарських (практичних, лабораторних) занять з навчальної дисципліни, визначається за формулою:

$$\sum c = (B_1 + B_2 + \dots + B_n) / n \times K, \text{ де:}$$

$\sum c$ – загальна кількість балів;

B – кількість балів, отриманих на одному занятті;

n – кількість семінарських (практичних, лабораторних) занять, визначених робочою програмою;

K – коефіцієнт, який, як правило, дорівнює 7 (для денної форми здобуття освіти) або 6 (для заочної форми здобуття освіти).

Коефіцієнт K може бути іншим з урахуванням специфіки навчальної дисципліни.

За результатами семінарського (практичного, лабораторного) заняття здобувачеві вищої освіти до відповідного документа обліку успішності виставляється кількість балів від 0 до 5 числом, кратним 0,5, яку він отримав протягом заняття.

Питання для підсумкового контролю

Варіант 1

1. Зв'язок лінгвістики з іншими науками.
2. Принципи класифікації приголосних звуків.

Варіант 2

1. Об'єкт та предмет дослідження мовознавства.
2. Граматика як розділ мовознавства.

Варіант 3

1. Методи дослідження мови.
2. Позиції фонем: сильна і слабка.

Варіант 4

1. Функції мови як суспільного явища.
2. Різниця між звуком, фонемою й буквою.

Варіант 5

1. Принципи розрізнення повнозначних і неповнозначних частин мови.
2. Проілюструйте конкретними прикладами явища асиміляції.

Варіант 6

1. Мова як універсальна знакова система.
2. Назвіть і охарактеризуйте кілька тлумачних словників.

Варіант 7

1. Алфавіти. Їхнє походження та історія функціонування.
2. Схарактеризуйте східну підгрупу слов'янських мов.

Варіант 8

1. Історія письма, причини його виникнення.
2. Західна підгрупа слов'янських мов.

Варіант 9

1. Типологічна класифікація мов.
2. Проілюструйте конкретними прикладами позиційні зміни звуків.

Варіант 10

1. Фонологічний аспект вивчення звуків мови.
2. Типи наголосу.

Варіант 11

1. Фізико-акустичний та анатомо-фізіологічний аспекти вивчення звуків.
2. Генетологічна класифікація мов.

Варіант 12

1. Предмет орфографії. Принципи орфографії.
2. Основні методи дослідження мови.

Варіант 13

1. Предмет вивчення лексикології. Поняття про лексему.
2. Назвіть кілька випадків зміни морфемної будови слова.

Варіант 14

1. Шляхи збагачення лексики мови.
2. Предмет морфеміки.

Варіант 15

1. Фразеологізми. Класифікація фразеологізмів.
2. Назвіть типи лінгвістичних словників.

Варіант 16

1. Основні способи словотворення.
2. Класифікація голосних звуків.

Варіант 17

1. Одиниці членування мовного потоку.
2. Проілюструйте явища нейтралізації фонем у мовному потоці.

Варіант 18

1. Енциклопедичні словники.
2. Лексика щодо вжитку.

Варіант 19

1. Явище кореляції. Назвіть кілька корелятивних назв чи рядів.
2. Основні методи вивчення мови.

Варіант 20

1. Роль мови у житті суспільства.
2. Назвіть групи індоєвропейської сім'ї мов.

Варіант 21

1. Способи словотворення.
2. Наведіть приклади протези.

Варіант 22

1. Предмет морфології.
2. Явище пуризму.

Варіант 23

1. Предмет етимології.

2. Архаїзми й історизми та їхня роль у художньому творі.

Варіант 24

1. Різновиди морфолого-синтаксичного способу словотворення.

Варіант 25

1. Мовна ситуація в Україні.

2. Граматичні ознаки речення. Поясніть, що таке предикативність.

Варіант 26

1. Речення як одиниця синтаксичного рівня.

2. Наведіть приклади метатези.

Варіант 27

1. Предмет дериватології (словотвору).

2. Схарактеризуйте мови, що функціонують на території України.

Варіант 28

1. Кореневі (ізолюючі) мови.

2. Основні синтетичні способи вираження граматичних значень.

Варіант 29

1. Характеристика мовного знака

2. Поняття про синхронію й діахронію.

Варіант 30

1. Внутрішні закони розвитку мови.

2. Відмінність терміна «слово» від терміна «лексема».

2. Схема нарахування балів

2.1. Нарахування балів студентам з навчальної дисципліни здійснюється відповідно до такої схеми:

2.2. Обсяг балів, здобутих студентом під час практичних занять, обчислюється за сумою балів, здобутих під час кожного із занять, передбачених навчальним планом, і визначається згідно з додатком 3 до Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова.

З цієї навчальної дисципліни передбачено проведення 13 практичних занять.

Отже, рівень знань студентів під час семінарських занять може оцінюватися кількістю балів у таких межах:

Рівень знань студентів		Кількість лабораторних/практичних занять відповідно до навчального плану
		14 / 10
Високий (творчий)	% 90-100	3,5–4,0
Достатній (конструктивно-варіативний)	% 82-89	3,0
	% 74-81	3,0
Середній (репродуктивний)	% 64-73	2,5
	% 60-63	2,5
Низький (рецептивно-продуктивний)	% 35-59	1,5
	% 0-34	0,0–1,0

Обсяг балів, здобутих студентом під час лекцій, семінарських занять, самостійної роботи студентів та виконання індивідуальних завдань визначаються в навчально-методичних матеріалах з цієї дисципліни.

Поточний контроль. Обсяг балів, здобутих студентом під час лекцій з навчальної дисципліни, визначається у пропорційному співвідношенні до кількості відвіданих лекцій. Загальна кількість балів визначається за формулою $\sum_{л} = \frac{\Phi_{л}}{\text{Пл}} \times \text{Мах}$, де $\sum_{л}$ - загальна сума балів; $\Phi_{л}$ – кількість фактично відвіданих лекцій; Пл - кількість планованих лекцій, визначених робочою програмою Мах – максимальна кількість балів, яку студент може отримати за роботу на лекціях.

Обсяг балів, здобутих студентом під час семінарських занять з навчальної дисципліни, визначається у пропорційному співвідношенні до кількості відвіданих лекцій. Загальна кількість балів визначається за формулою $\sum_{с} = (\text{Б1} + \text{Б2} \dots \times \text{Бn}) \times \text{К}$, де $\sum_{с}$ загальна сума балів; Б – кількість балів, отриманих на одному занятті; n – кількість семінарських занять, визначених робочою програмою к – коефіцієнт, який дорівнює 6.

За результатами семінарського (практичного) заняття кожному студенту до відповідного документа обліку успішності виставляється кількість балів від 0 до 5 числом, кратним, як правило, 0,5, яку він отримав протягом заняття. З цієї навчальної дисципліни передбачено проведення за денною формою навчання 13 семінарських заняття. Отже, студент денної форми навчання може набрати під час семінарів таку кількість балів:

Денна форма навчання	Кількість семінарських /практичних занять за навчальним планом			Можлива кількість нарахованих балів
	і можлива кількість нарахованих балів залежно від рівня знань			
	1	2	3	
	3,5	4,5	3,5	(44,0:3)х6 = 23 (але не більше 30 балів)

20 балів, виділених схемою нарахування балів на самостійну роботу студентам денної форми навчання, можуть бути розподілені між завданнями для самостійної роботи з тем дисципліни (з врахуванням їх оцінювання на семінарських заняттях), або можуть бути використані для оцінювання виконання ІНДЗ: від 0 до 5 балів за виконання ІНДЗ зі ЗМ-1 і від 0 до 5 балів за виконання ЗМ-2.

Номер зм. модуля	Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2	Усього балів
Максимальна кількість балів за виконання ІНДЗ у формі творчої наукової роботи чи у формі реферату зі Змістових модулів № 1			5
Максимальна кількість балів за виконання ІНДЗ у формі складання конкретного виду документа зі змістового модуля № 2			5

2. Рекомендовані джерела

2.1. Основні джерела

1. Вступ до мовознавства : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2007 . Ч. 2 : [І.О. Голубовська та ін. ; відп. ред. І.О. Голубовська]. 2010. 223 с.
2. Вступ до мовознавства : підручник / за ред. д-ра філол. наук, проф. І. О. Голубовської. Київ : Академія, 2016. 318с.
3. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства. Київ : ВЦ «Академія», 2006. 336 с.
4. Кійко Ю.Є., Агапій А.П., Мельник Ю.Й. Вступ до мовознавства: практикум. Чернівці: Чернівецький ун-т, 2021. 176 с.
5. Класичні мови і сучасне мовознавство : хрестоматія для студентів класиків / упоряд.: Голубовська І. О., Шовковий В. М. Київ : Київський університет ім. Тараса Шевченка, 2015. 399 с.
6. Корольов І. Р. Вступ до мовознавства. Практикум: навч. посіб. / за ред. д-ра філол. наук, проф. І. О. Голубовської . Київ : Київський університет ім. Тараса Шевченка, 2018. 27 с.
7. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. Київ : Академія, 2014. 368 с.
8. Левицький А. Е. Вступ до мовознавства: навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 104 с.
9. Монжалей Т. К. Вступ до мовознавства : навчальний посібник. Суми: Університетська книга, 2011. 183 с.
10. Навчально-методичний посібник щодо організації самостійної роботи з курсу «Вступ до мовознавства» / уклад. Н. І. Скрипник. Вінниця : ФОП Рогальська І. О., 2022. 152 с.
11. Терехова Д. І. Вступ до мовознавства: навчальний посібник. [Електронний ресурс].

Київ-Полтава: «Полтавський літератор», 2012. 224 с. Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/5115987/>

12. Скаб М. С. Вступ до мовознавства. Практикум : навч. посіб. Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2012. 103 с. 13. Semehyn, T. (2018). Шляхи формування професійної лінгвістичної компетенції студентів філологічних спеціальностей при вивченні курсу вступ до мовознавства. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія», 3, 114-117.

2.2. Допоміжні джерела

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ : Довіра, 2007. 205 с.

2. Бевзенко С. П. Вступ до мовознавства : короткий нарис : навч. посібник. Київ : Вища школа, 2006. 143 с.

3. Бережняк В.М. Лекції зі вступу до мовознавства в таблицях: навчально-методичний посібник. Ніжин, 2001. 52 с.

4. Бибик С. Диференційні ознаки розмовно-побутового стилю літературної мови. Українська мова. 2011. № 4. С. 22-32.

5. Бондар О. І. Система голосних фонем української мови: динамічний підхід. Записки з українського мовознавства. Одеса, 2005. Вип. 15. С. 12-19.

6. Бондар О. І., Карпенко Ю. О., Микитин-Дружинець М. Л. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2006. С. 65-111.

7. Бондаренко В. До питання про подвійний наголос в українському слові. Українське мовознавство. 2008. Вип. 38. С. 19-24.

8. Булаховський К. А. Цікаве мовознавство / 2-е вид., перероб. і розшир. Львів : Априорі, 2019. 199 с.

9. Вербич Н. Фонетичний фонд Інституту української мови НАН України: історія та перспективи розвитку. Українська мова. 2011. № 4. С. 3-9.

10. Вусик Г. Л. Вступ до мовознавства : навч. посібник для студ. ВНЗ. Донецьк: Ноулідж, Донец. від-ня, 2010. 358 с.

11. Глущенко В. А. Лінгвістичний метод і його структура. Мовознавство. 2010. № 6. С. 32–45.

12. Голянич М. І., Стефурак Р. І., Бабій І. О. Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія / за редакцією М. І. Голянич. Івано-Франківськ : Сімик, 2011. 272 с.

13. Гордієнко Н. Сучасна лексикографія як об'єкт лінгвістики. Українська мова. 2011. № 3. С. 67–74.

14. Горпинич В. О. Морфологія української мови : підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004.

15. Дрогомирецький П. П., Пена Л. І. Вступ до мовознавства: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. 102 с.

16. Дубічинський В. В. Основи загального та прикладного мовознавства : навч. посіб. Харків : Мадрид, 2016. 220 с.

17. Дудик П. Наголошення слів і культура мовлення. Дивослово. 2003. № 4. С. 19–20.

18. Єрмоленко С. С., Бечко Я. В. Відображення семантичної структури багатозначних слів на фразеологічному рівні. Мовознавство. 2010. № 6. С. 45–55.

19. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства : підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2006.

20. Лисиченко Л. А. Лексико-семантична система української мови. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2006.
21. Масенко Л. Суржик у системі розмовних форм побутування української мови. Дивослово. 2007. № 12. С. 26–31.
22. Масенко Л. Т. Мова і політика. Київ: Соняшник, 2004. С. 23–37.
23. Мельничук О. С. Походження мови. Режим доступу: <http://izbornyk.org.ua/ukrmova/um75.htm>.
24. Монжалей Т. К. Вступ до мовознавства: навч. посібник. Суми : Університетська книга, 2011. 184 с.
25. Петровська С. С. Вступ до мовознавства : навч.-метод. комплекс : для студ. ф-ту інозем. філології. У 3-х ч. [4-е вид., випр. і доп.]. Кам'янецьПодільський : ТОВ «Друкарня «Рута», 2016. Ч. 1. 155 с.
26. Русаченко Н.П. Статус морфонології в системі мовних рівнів. Сучасні тенденції розвитку мов: Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 9: Сучасні тенденції розвитку мов. Вип.5. К., 2011. С. 236-241.
27. Скаб М. С. Вступ до мовознавства. Практикум : навч. посібник. Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2012. 103 с.
28. Сулейменов О. О. Мова письма. Погляд в доісторію – про походження писемності і мови Малого людства. Київ : Юніверс, 2006. 471 с.
29. Сучасна українська мова: підручник / О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко та ін. / за ред. О. Д. Пономарева. Київ : Либідь, 1997. 400 с.
30. Тараненко О. О. (співголови), М. П. Зяблюк [та ін.]. Київ: Укр. енцикл., 2004. 824 с.
31. Терехова Д. І. Вступ до мовознавства : навч. посібн. Полтава : «Полтавський літератор», 2012. 224 с. 28
32. Тищенко К. Основи мовознавства : системний підручник. Київ : ВПЦ «Київський ун-т», 2007. 308 с.
33. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови: навч. посіб. Київ: Знання, 2007.
34. Швачко С.О., Кобякова І. К. Вступ до мовознавства : навч. посібник. Вінниця : Нова книга, 2006. 224 с.
35. Ющук І. П. Вступ до мовознавства: навч. посібник. Київ : Рута, 2000. 128 с.
- 8. Інформаційні ресурси в Інтернеті**
1. <http://www.kmu.gov.ua>
 2. <http://mon.gov.ua>
 3. <http://www.nads.gov.ua>
 4. <http://www.me.gov.ua>
 5. www.litopys.org.ua
 6. www.mova.info
 7. www.novamova.com.ua
 8. Український мовно-інформаційний фонд НАН України <https://www.ulif.org.ua/>
 9. Баркасі В.В., Каленюк С.О., Коваленко О.В. Словник лінгвістичних термінів для студентів філологічних факультетів /За ред. С.О. Каленюк. Миколаїв, 2017. 192 с. URL: <http://dspace.mdu.edu.ua/jspui/handle/123456789/328>.
 10. Український правопис. Київ: наукова думка, 2019. 258 с. URL: <https://files.nas.gov.ua/PublicMessages/Documents/0/2021/01/210118223223523-1428.pdf>.